

24. *Шутценбергер А. А.* Синдром предков. Трансгенерационные связи, семейные тайны, синдром годовщины, передача травм и практическое использование геносоциограммы. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2001. – 240 с.
25. *Штайнер К.* Сценарии жизни людей. Школа Эрика Берна: Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – 416 с.
26. *Abraham N., Török M.* L'écorce et le Noyau. – Paris: Aubier-Flammarion, 1978. – 172 p.

© Горноста́й П.П., 2008

Людмила Никоненко

ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРУПОВОГО НЕСВІДОМОГО: ГІПОТЕЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянуто інтегровальний підхід до дослідження механізмів групового несвідомого, який поєднує в собі надбання трьох наук: психології, біології, фізики. Сформульовано гіпотези щодо ймовірних механізмів функціонування родинного несвідомого (паралельний процес, домінантна позиція, домінантна фігура).

Ключові слова: групове несвідоме; механізми функціонування групового несвідомого: паралельний процес, домінантна фігура, домінантна позиція.

Рассмотрен интегрирующий подход к исследованию механизмов группового бессознательного, объединяющий достояния трех наук: психологии, биологии, физики. Сформулированы гипотезы о возможных механизмах функционирования семейного бессознательного (параллельный процесс, доминантная позиция, доминантная фигура).

Ключевые слова: групповое бессознательное; механизмы функционирования группового бессознательного: параллельный процесс, доминантная позиция, доминантная фигура.

Intergrated approach to research of group unconscious mechanisms which combines achievements of three sciences: psychology, biology, physics is considered in the article. Hypotheses concerning possible mechanisms of functioning of family unconscious (parallel process, dominant position, dominant figure) are suggested.

Key words: group unconscious; family unconscious mechanisms: parallel process, dominant position, dominant figure.

Проблема. Групове, колективне та індивідуальне несвідоме як предмет наукового дослідження завжди викликало великий інтерес у психологів минулого, та й досі породжує не менш численні гіпотези, теорії, твердження у сучасному науковому світі. З. Фройд, К. Г. Юнг, Р. Асаджолі, Е. Берн, Я. Морено, Б. Хеллінгер, А. Шутценбергер, П. П. Горностай – далеко не повний перелік учених, які приділяли і приділяють увагу різноманітним аспектам цього феномену [1–7]. Історія та сучасний стан досліджень несвідомого представлено значною кількістю описових, констатуючих теорій. Але наукове розуміння сутності механізмів функціонування групового несвідомого, на наш погляд, сьогодні неможливе без переходу від описів та констатації до вимірювання і прогнозування. Мультидисциплінарний підхід до дослідження механізмів групового несвідомого, який поєднує в собі надбання трьох наук – психології, біології, фізики, дає змогу розглянути досліджувану тему з різних позицій.

Мета статті: висвітлити ймовірні механізми функціонування групового несвідомого під кутом зору здобутків трьох наук – психології, біології, фізики.

Предмет дослідження: механізми функціонування групового несвідомого. *Об'єкт дослідження:* механізми функціонування родинного несвідомого.

Спробуймо поглянути спочатку на малу групу **очима фізика**. Тож висвітлення проблеми функціонування родинних систем у засновку нашої статті спиратиметься на положення фізики (розділ “магнетизм та електрика”) і теорію функціонування систем. З погляду фізика будь-яку людину можна розглядати як електромагнітну одиницю і систему водночас. Їй притаманні певні характеристики, які можна визначити через процедури вимірювання за допомогою спеціальних приладів. Найважливіші серед цих характеристик – опір, полярність, векторне розташування в просторі, рівень електромагнітного потенціалу тощо.

У спільному часовому, просторовому, соціальному середовищі члени родини взаємодіють між собою, не тільки утворюючи особистісні і соціальні контакти, – вони вступають у взаємодію як окремі елементи електромагнітної системи. Тобто родина

являє собою цілісну систему, яка складається з окремих членів, розташованих у просторі певним чином. У процесі взаємодії учасники залежно від стадії розвитку родинної системи спільно проходять шлях від хаосу до визначеності, функціональності і знову до дезінтеграції в окремих випадках (наприклад, при розлученні). Можливо, етапи розвитку родинної системи є поетапним пошуком найбільш ергономічного, ефективного способу взаємодії та співіснування унікальної електромагнітної системи?

Коли родина досягає певного рівня зрілості, стан системи стає більш стабільним. Різка зміна фізичних параметрів (розташування в просторі; сила, спрямованість електромагнітного поля, опору та інших параметрів) або психологічних характеристик учасників (зміна статусу, суб'єктивного сприйняття, самосприйняття тощо) у родинній системі призводить до виникнення дисбалансу в системі в цілому. Причому дестабілізують її і позитивні, і негативні зміни. Цей постулат багатократно підтверджено теорією і практикою системної психотерапії, напрацюваннями у сфері лікування залежностей (хімічних або психологічних).

З приходом у сім'ю нової людини (народження малюка, заміжжя або одруження дітей) баланс у родинній системі порушується, що може сприйматися її членами як криза. Відмінність цієї ситуації від утворення абсолютно нової групи полягає в тому, що в більш-менш прояснених для інших учасників взаємодії умовах нова людина тут шукає для себе комфортне місце. Адже є налагоджені раніше зв'язки (емоційні та енергетичні) між окремими учасниками і міні-групами (якщо такі сформовано). У випадку ж раптового виходу із системи людини (внаслідок смерті, зміни місця проживання тощо) у групі утворюється "вакантне місце". За Шутценбергером, вакансія може бути прийнята якимось іншим членом системи чи кандидатом (або ж нав'язується йому) ззовні задля збереження цілісності групи [5].

Вважаємо, що векторне розташування людей як складових родинної системи створює в просторі унікальну конфігурацію, яка є найбільш економною та ефективною для даного угруповання індивідів. Одночасно з процесом опанування простору і створення спільного поля триває процес адаптації інтрапсихічних процесів учасників групи до такої конфігурації. Теорія групового імаго Е. Берна ілюструє ці процеси [3]. Як бачимо, інтрапсихічні процеси (наприклад, внутрішні образи, емоції, пси-

хосоматичний стан тощо) розвиваються одночасно з формуванням спільного силового поля.

К. Левін, посилаючись і на закони фізики, і на постулати психології, наголошує, що спільний потенціал групи не є простою сумою окремих складових системи [8]. Взаємовплив і взаємозв'язок спільного та індивідуальних полів у групі – постійний процес. Електромагнітне поле окремої людини впливає на спільне поле родини. І, навпаки, поле родини впливає на окремих суб'єктів взаємодії (у соціальній психології відомий ефект зміни психофізіологічних реакцій і станів людини в присутності інших людей). Дослідження психофізіологів, медиків також свідчать про зміну електромагнітних показників людини залежно від її психоемоційного стану. Прикладом активного використання цих закономірностей є “детектор брехні”. Аналізуючи електромагнітні показники людини, експериментатор може ідентифікувати стани тривоги, страху, радості, упевненості або інші емоції. Слід зазначити, що взаємодія елементів електромагнітної системи (живих і неживих) є процесом автоматичним і відбувається неусвідомлено.

Погляньмо тепер на малу групу *очима біолога*. Для цього скористаємося теоріями та напрацюваннями Ч. Дарвіна, В. І. Вернадського, В. О. Межжеріна [9–11].

Теорія Ч. Дарвіна утверджує ідею еволюційного відбору, який відбувається завдяки випадковим, неспрямованим спадковим змінам тварин і рослин (у т. ч. й людини). У своїх працях учений трактує розвиток як результат виживання і розмноження видів та особин, найбільш пристосованих до мінливих умов навколишнього світу. Рушійна сила еволюції діє також на раси, народи, нації, групи, родини. Існування різноманітності моделей поведінки, які конкурують між собою, – невід'ємна складова еволюційного процесу. У поняття “боротьба за існування” Дарвін включав боротьбу особини не тільки за життя, а й за успіх у розмноженні [9].

Ще одна цікава біологічна теорія, яку ми пропонуємо використати в обговоренні проблеми групового несвідомого, – концепція В. О. Межжеріна про пульсуючу біосферу [11]. Автор цієї теорії вважає, що світ побудовано за принципом “матрьошки”: одне утворення являє собою внутрішнє утворення іншого, і тому формуються вони за образом і подібністю, оскільки тільки

за такої умови одне може точно прилаштуватися до іншого. Теорія “матрьошки” може бути використана для пояснення підпорядкування та взаємоузгодження таких утворень, як нація, народність, спільнота, громада, рід, родина, окрема людина. Інтегрованість та успішність кожного утворення в ієрархії неможливі без підпорядкування нижчого рівня ієрархії вищому.

У психології ідея “матрьошки” знайшла своє відображення у фрактальній психології О. А. Донченко [12]. Фізики також не залишили поза увагою фрактальні закономірності, зокрема у фізиці мікросвіту (Н. В. Косинок, В. Д. Шабетник та ін.). Тобто фрактальність є обов’язковою умовою функціонування систем.

Положення про співвідношення індивідуальних і групових потреб у системі біологічних істот – інший аспект теорії В. О. Межжеріна, на яку ми спираємося. Автор зауважує, що вірогідність виживання окремої особини в групі більша завдяки економії сил, що витрачаються на захист від зовнішньої небезпеки, утримання меж існування даної групи біологічних істот. З іншого боку, вірогідність передавання індивідуальних характеристик особини (біологічні, поведінкові та інші ознаки) наступному поколінню і виживання її нащадків залежить від того, наскільки успішно вона зможе реалізувати в групі власні потреби (їжа, питна вода, територія, доступ до спарювання тощо). Ці дві тенденції (індивідуалізації та інтеграції в групі) виглядають як антагоністичні. Посилення тенденції до інтеграції у групі призводить до послаблення тенденції індивідуалізації, і навпаки. Ідея єдності процесів соціалізації та індивідуалізації знаходить своє підтвердження в дослідженнях В. І. Гордієнка, П. П. Горностая [6; 7; 13].

На наш погляд, для людини мислячої процес еволюції не обмежується передаванням найбільш життєвостійких генів. Конкуренція менталітетів, стилів мислення, соціально-психологічних настанов, життєвих сценаріїв – невід’ємна складова процесу еволюції людини як біологічного виду. Тому можливість реалізувати власні моделі поведінки і соціально-психологічні характеристики в групі, передати їх наступним поколінням або іншим учасникам групи – завдання не менш важливе, ніж біологічне виживання особистості. Переваги має та особина, група, рід, нація, моделі поведінки якої найбільш придатні для біологі-

чного і психологічного виживання в певній історичній, соціально-психологічній ситуації.

В. І. Вернадський у своїх працях [10; 14] розглядав людство як цілісну систему, що взаємодіє з навколишнім світом. Єдина система, якій притаманне спільне поле, що активно впливає на оточуючий фізичний світ, перегукується з класичними теоріями психології. З. Фройд, К. Г. Юнг, Р. Асаджолі, Е. Берн, Б. Хеллінгер, А. Шутценбергер та інші видатні іноземні і вітчизняні класики психологічної науки торкалися у своїх дослідженнях феноменів колективного, родинного та індивідуального несвідомого, їх проявів і впливу на фізичне оточення групи або людини. Тому подальше дослідження механізмів функціонування групового несвідомого в поєднанні з науковими здобутками класиків біології, на наш погляд, є перспективним і захопливим. Зазначимо також, що як і у фізиці, у біології несвідомий характер групових процесів є функціональним. Плем'я папуасів, сучасна європейська народність чи будь-яка інша група, що проживала в доісторичний період, бере участь у процесі еволюційного розвитку людства незалежно від рівня свого інтелектуального розвитку, матеріально-технічного середовища.

Поряд з безумовними індивідуальними рефлексами, завдяки яким немовля може вижити (рефлекс смоктання, хватання та ін.), існують безумовні рефлекси групи. Саме вони є запорукою виживання і розвитку спільнот людей, забезпечуючи їх більш успішне виживання, ніж поодинці. Наведені нижче ефекти, відомі із соціальної психології, підтримують життєдіяльність групи: соціальне лінивіство; групомислення; деіндивідуалізація; соціальна фасилітація; зміна психофізіологічних реакцій і станів людини в присутності інших людей; групова поляризація. Хоч більшість відомих цих ефектів і призводить до зниження індивідуальної продуктивності й нівелювання особистості, але під кутом зору еволюційного процесу це є продуктивна економія енергії, про що писав свого часу Межжерін [11].

Що ж являє собою мала група *очима психолога*? Щоб проаналізувати стан вивчення нашої проблеми, оглянемо найвідоміші теоретичні концепції в галузі психології.

Так, К. Левін у своїй “теорії поля” зауважував, що група людей не є простою сумою їх індивідуально-психологічних характеристик. Спільно вони утворюють унікальну єдність, жит-

тедіяльність якої підпорядковується законам групової динаміки [8]. Автор не розглядав при цьому психофізіологічні та електромагнітні процеси в групі, а приділяв увагу соціально-психологічному потенціалові.

Геніальним поступом у розвитку психологічного знання стала теорія З. Фрейда та його послідовників, які вперше предметом наукового дослідження зробили феномени колективного та індивідуального несвідомого [1].

Важливе місце в нашому аналізі відведено системній психотерапії, зокрема доробку Б. Хеллінгера, А. Шутценбергера [15; 16] та ін. прихильників цього напрямку, які досліджували родини та інші спільноти людей (заклади освіти, інші організації). Хеллінгер наголошував, що відносини необхідні для нашого виживання; вони дають можливість розкритися, але разом з тим примушують нас прямувати до цілей, які лежать по інший бік наших бажань і прагнень [4]. Умовою благополуччя роду та окремої родини дослідник вважав дотримання кількох основних правил, які ми наводимо нижче, розглядаючи їх з позицій еволюційної теорії.

Порядок – це дотримання певної ієрархії у стосунках між батьками, дітьми та іншими членами родинної системи. Завдяки дотриманню “правильного порядку” в системі можливе дотримання законів наслідування позитивних моделей попередніх поколінь (що реалізується через символічний ритуал “поклону”) та змінюваності (ритуал “благословення”).

Право належати до системи забезпечує рівні права всіх учасників системи бути в ній. Якщо людина прийшла в цей світ і вижила в ньому, то її гени, її моделі поведінки, її спосіб взаємодії зі світом і людьми довели свою функціональність і право на прийняття. Коли система втрачає особу, інший член родини бере на себе функцію заміщення втраченого системою задля підтримки її функціональності.

Згідно із **законом цілого числа** благополуччя кожного представника і всієї системи в цілому можливе тільки тоді, коли у всіх, хто належить до системи, є своє гідне місце в “душі і серці”. Тобто за людиною не тільки формально визнається право належати до системи, а й відображається її присутність у наративних історіях, внутрішніх образах інших представників системи, зазначала Т. М. Титаренко у доповіді на звітній сесії Ін-

ституту соціальної та політичної психології 2008 року. Виключення якогось члена із спільної наративної історії системи призводить до виникнення “вакантного місця”, що потребуватиме заповнення за рахунок найбільш залежних членів системи або залучених ззовні кандидатів.

Баланс між “брати” і “давати” допомагає учасникам стосунків уникати надмірної залежності, що може призводити до неможливості для одного з них бути позитивно автономним і самостверджувальним. Однак існують стосунки (батьки–діти, учитель–учень, лікар–пацієнт, психотерапевт–клієнт тощо), де неможливість балансу забезпечує еволюційний розвиток системи.

Згода з долею виявляється в тому, що несприятливі або щасливі події в житті окремої людини або групи сприймаються як належне, без ігнорування, заперечення або почуття провини. Адже захисні механізми у випадку незгоди спотворюють реальність, заважаючи системі позитивно адаптуватися до нової ситуації.

Прийняття змінюваності світу і сімейної системи дає родинній системі можливість ефективно адаптуватися до нових соціально-психологічних, історичних, економічних умов.

Таким чином, у момент входження в групу та в процесі адаптації до її умов людина втрачає свою автономність. Надалі вона живе і працює за усвідомленими та неусвідомленими нормами цієї групи, які Хеллінгер назвав “совістю”. Деталізація змісту групових норм П. П. Горностаєм [7] дає змогу виділити складові “совісті” як свідомо і несвідомо прийняті групою правила, принципи, ритуали, заборони, дозволи, таємниці, міфи. Саме вони і створюють соціально-психологічну унікальність групи. Належність людини до певної групи можлива тільки в разі її зовнішньої і внутрішньої згоди із “совістю групи”. Відтак входження в групу та адаптація до неї – це завжди процес відмови особи від частини індивідуальних потреб і домагань задля забезпечення її безпеки, отримання схвалення групи [2]. Завдяки групі людина виживає не тільки як фізична, а і як соціально-психологічна істота.

Узагальнивши надбання психології, біології та фізики у вивченні проблеми родинного несвідомого, можемо сформулювати низку гіпотез, доказ або спростування яких сприятиме розширенню розуміння механізмів функціонування групового несвідомого.

Паралельний процес – психологічний, енергетичний, соматичний стан людини, який передається від неї оточуючим і відтворює ситуації з минулих часів та систем у ситуації “тут і тепер”. Потреба особистості ініціювати власні паралельні процеси в групі (у вигляді моделей поведінки, улюблених емоцій, унікального способу світосприймання, просторового оформлення спільного простору тощо) має еволюційний характер подібно до потреби передавати нащадкам гени.

Паралельні процеси мають, з одного боку, психологічну природу і виявляються у вигляді внутрішніх образів, відчуттів, емоцій, особливостей когнітивних процесів, які переживає індивід. З іншого боку, переживання паралельного процесу призводить до зміни електромагнітних показників людини або системи, до якої вона належить. Унаслідок таких змін може трансформуватися реальне просторове розташування учасників родинної системи. І, навпаки, гармонізація просторового розташування (наприклад, за допомогою пісочної психотерапії, психодрами, сімейних розстановок, шаманських та окультних практик тощо) дає можливість збалансувати внутрішній світ членів родинної системи.

Приклади паралельних процесів: феномен “теле” (психодрама); перенесення і контрперенесення; системна психотерапія Б. Хеллінгера тощо.

Домінантна фігура – людина, яка в певний момент життєдіяльності групи ініціює і поширює на інших її учасників власний паралельний процес. Психологічна, енергетична, просторова ситуація в групі відображатиме інтрапсихічні процеси, притаманні домінантній фігурі в даний момент часу.

Правила домінанти:

1) група вибудовує паралельний процес під учасника з найбільш сильною енергією (позитивного або негативного характеру). Вибір домінантної фігури відбувається несвідомо;

2) чим нижчий статус учасника групи, тим вищий рівень емоцій повинен він відчувати і демонструвати для заняття домінантної позиції;

3) учасник групи, що є ситуативним лідером, ініціює паралельні процеси в системі в момент свого лідерства;

4) чим вищий статус учасника групи, тим нижчий рівень емоцій потрібен для підтвердження домінантної позиції. Тож

психологічна ситуація в групі найчастіше відображатиме інтрапсихічні процеси лідера. Це відбувається завдяки: формальній або неформальній владі лідера змінювати географічне розташування інших учасників (наприклад, місце просторового розташування); можливості приймати в групу кандидатів, компліментарних йому сценарно, або позбавлятися від тих, які не прийняли паралельний процес;

5) одночасне виникнення в групі двох або більше домінуючих фігур призводить до конкуренції паралельних процесів, відкритих або прихованих конфліктів за вплив на групу. Це може дестабілізувати стан групи або призвести навіть до її руйнування, розпаду.

На наш погляд, лідерство є не тільки питанням доступу до матеріальних ресурсів, що дає змогу розраховувати на безсмертя через нащадків. Лідерство – це ще й можливість відтворювати свої психологічні сценарії, поведінкові патерни, улюблені емоції за допомогою паралельних процесів, що ініціюються лідером серед інших, підлеглих, учасників групи.

Механізмами передавання паралельних процесів можуть бути:

- реальне або уявне (у вигляді внутрішніх образів) просторове розташування учасників групи;
- нерівномірність сприймання комунікацій: комунікації зверху–вниз проходять більш ефективно, ніж знизу–вгору. Звідси можна виокремити діапазони коефіцієнтів сприймання інформації (знизу–вгору і зверху–вниз), притаманні авторитарним, демократичним і ліберальним соціальним системам;
- спроможність і повноваження лідера накладати санкції, виключати з групи або, навпаки, заохочувати тих, хто “прийняв” паралельний процес;
- розповідь наративних історій. Завдяки другій сигнальній системі слухачі або глядачі відтворюють в уяві ситуацію зі всіма її психологічними, психофізіологічними, географічними контекстами і сприймають її як реальну. “Я шукаю місце у твоїй історії, для тебе є місце у моїй історії” – при постійній взаємодії у межах групи люди змушені ідентифікуватися з окремими персонажами історій інших учасників. Якщо навіть ідентифікація не відбулася, може спостерігатися несвідоме нав’язування ролі, зауважує П. П. Горностаї [6];

- “заразливість” деяких емоцій;
- свідомий контракт у психотерапевтичній діаді або групі (клієнт–терапевт, протагоніст у психодрамі або родинних розставовках). У першому випадку згода терапевта на роботу з перенесеннями може плавно трансформуватися в контрпереносні процеси. Тоді вже не клієнт, а терапевт ініціює в діаді власні паралельні процеси. У випадку психотерапевтичної групи учасники також дають усвідомлену згоду на програвання теми протагоніста. У процесі сесії паралельні процеси, до яких прилучаються завдяки протагоністу учасники психотерапевтичної взаємодії, слугують джерелом інформації про систему протагоніста.

Висновки. Дослідження механізмів функціонування родинного несвідомого – складна мультидисциплінарна проблема, яка потребує подальшого теоретичного та експериментального опрацювання. Підтвердження або спростування положень, висвітлених у нашій статі, дасть змогу розширити розуміння сутності феноменів групового, родинного та індивідуального несвідомого.

Література

1. *Фрейд З.* Введение в психоанализ: Лекции. – М.: Наука, 1991. – 456 с.
2. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы: Пер. с англ. / Общ. ред. М. С. Мацковского. – М.: Центр общечеловеч. ценностей, 1996. – 336 с.
3. *Берн Э.* Групповая психотерапия: Пер. с англ. – М.: Академ. проект, 2000. – 464 с.
4. *Хеллингер Б.* Порядки любви: Разрешение системно-семейных конфликтов и противоречий. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2001. – 400 с.
5. *Шутценбергер А. А.* Синдром предков: Трансгенерационные связи, семейные тайны, синдром годовщины, передача травм и практическое использование геносоциограммы. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2005. – 250 с.
6. *Горностай П. П.* Личность и роль: Ролевой подход в социальной психологии личности. – К.: Интерпресс ЛТД, 2007. – 312 с.
7. *Горностай П. П.* Проблема группового бессознательного в социальной психологии // Наук. студії із соц. та політ. психології: Зб. ст. / АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 18 (21). – С. 30–39.
8. *Левин К.* Теория социального поля в социальных науках.: Пер. с англ. – СПб.: Сенсор, 2000. – 368 с.

9. *Дарвин Ч.* Происхождение видов путем естественного отбора, или Сохранение благоприятствуемых пород в борьбе за жизнь: Пер. с англ. / Отв. ред. акад. А. Л. Тахтаджян. – СПб.: Наука, 1991.
10. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере. – Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/vernadsky/e-texts/index.html#noosphere>.
11. *Межжерин В. О.* – Режим доступа: <http://www.zn.ua/3000/3320/31985>.
12. *Донченко Е. А.* Фрактальная психология (Доглубинные основания индивидуальной и социальной жизни). – К.: Знання, 2005. – 323 с.
13. *Гордієнко В. І.* Психологія особистісно орієнтованої підготовки учнівської молоді: Наук.-метод. посіб. / Г. О. Балл, М. В. Бастун, В. І. Гордієнко та ін. – К.: УПППО АПН України, 2002. – 284 с.
14. *Вернадский В. И.* Автотрофность человечества. Русский космизм: Антология философской мысли / Сост. С. Г. Семенова, А. Г. Гачева; Вступ. ст. С. Г. Семеновой. – М.: Педагогика-Пресс, 1993. – 368 с.
15. *Хеллингер Б.* Порядки любви: Разрешение системно-семейных конфликтов и противоречий. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2001. – 400 с.
16. *Шутценбергер А.А.* Синдром предков: Трансгенерационные связи, семейные тайны, синдром годовщины, передача травм и практическое использование геносоциогаммы. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2005. – 250 с.

© **Никоненко Л.В., 2008**

Руслан Ильченко

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ СЕМЬЯ III ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ

Насильство і депривація в сучасній сім'ї призводять до розвитку залежностей (від хімічних речовин, роботи, азартних ігор, релігії тощо) та різних видів компульсивної поведінки. Метод Мюррей є унікальною терапією наслідків насильства, травм і депривації, пропонуючи інструменти для становлення здорової, урівноваженої особи, яка гармонійно розвивається фізично, емоційно, інтелектуально та духовно.

Ключові слова: насильство, депривація, травма, залежність, сімейна система, здорова й урівноважена особа, метод Мюррей.

Насилие и депривация в современной семье приводят к развитию зависимостей (от химических веществ, работы, азартных игр, религии и т.д.) и различных видов компульсивного поведения. Метод Мюррей является уникальной терапией последствий насилия, травм и депривации, предлагая инструменты для становления здоровой уравновешен-